

*Присвячено світлій пам'яті визначного вченого в галузі тектоніки, який зробив вагомий внесок у вивчення глибинних розломів земної кори Центральної Азії, Забайкалля, Закарпаття, заслуженого діяча науки і техніки Української РСР, Президента Львівського геологічного товариства, доктора геолого-мінералогічних наук, професора, завідувача кафедри загальної геології Львівського національного університету імені Івана Франка
Дмитра Петровича Рєзвого*

Дмитро Петрович Рєзвой (1912–1993)

УДК 55(575)

ДМИТРО ПЕТРОВИЧ РЕЗВОЙ – ГЕОЛОГ І ВЧЕНИЙ (до 100-річчя від дня народження)

А. Сіворонов, Л. Генералова

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
геологічний факультет, кафедра загальної та регіональної геології,
вулиця Грушевського, 4, 79005, Львів, Україна,
e-mail: zaggeol@franko.lviv.ua*

Стисло проаналізовано внесок професора Д. Резвого, видатного геолога, у розвиток сучасної геотектоніки. Зазначено, що його праці є піонерськими для Центральної Азії та України.

Ключові слова: геосинклінальна система, глибинний розлом, тектонічне районування, формація, Центральна Азія.

Дмитро Петрович Резвой – професор Львівського університету, Заслужений діяч науки України відомий у вітчизняній геології як знаний геолог, тектоніст, спеціаліст з геології Середньої і Центральної Азії. Він пройшов славний шлях геолога від того моменту, коли геологія формувалась як фундаментальна теоретична наука, здатна передбачати і блискуче виконувати актуальні прикладні завдання, до її розквіту і теоретичної переорієнтації на мобілістичну парадигму. Його час пов'язаний з активними геологічними дослідженнями, коли створювали геологічні карти різного масштабу, даючи ґрунтовні уявлення про будову земної кори різних регіонів. Практична діяльність геологів-практиків і науковців та технічний прогрес спонукали до розвитку нових напрямів у науці про Землю. Він увійшов до плеяди видатних учених, які залишили слід не лише у самій науці, а й у моральному і духовному кліматі минулих десятиліть.

У цей час в геології плідно працювали яскраві особистості. Вони робили свою справу на загальному історичному тлі бурхливої, трагічної і сповненої суперечностей епохи. У долях цих людей відобразилися зіткнення і розвиток наукових ідей та повороти історії ХХ ст. Висока культура, інтелігентність, різноманітність наукових інтересів, обізнаність

у багатьох аспектах науки і культури поєднують Дмитра Петровича з такими відомими попередниками, як І. та Д. Мушкетови, Д. Налівкін, В. Вебер, В. Ніколаєв, М. Синіцин.

Силою впливу наукового авторитету і працями Д. Резвой створив справжню наукову школу, яка охоплювала різні напрями в науках про Землю, проте передусім займалась питаннями геотектоніки, структурної геології, регіональної геології. На геологічному факультеті Львівського університету навряд чи знайдеться випускник, який би не відчув на собі вплив авторитету праць та особистості Д. Резвого, масштабу узагальнень його глобальних ідей щодо будови земної кори.

Д. Резвой народився 19 серпня 1912 р. у м. Санкт-Петербург у родині вченого-біолога.

Один із предків – генерал-майор, герой Вітчизняної війни 1812 р. Дмитро Петрович, онук купця з містечка Осташкіно Тверської губернії Терентія Резвого. Портрет генерала зберігається в Ермітажі у Військовій галереї; тут також є портрет Олександра Івановича Кутайсова, племінника Д. Резвого. Дід нашого Дмитра Петрович, праправнук Петра Терентійовича – Дмитро Модестович – був учасником у складі полку гірничих інженерів першого походу експедиції військового губернатора Ферганської області, пізніше генерала від інфантерії М. Скобелева, з Ферганської долини через Алайський хребет по Тенгізбайському перевалу (3801 м над рівнем моря) у Алайську долину, у долину р. Кизил-су до фортеці Дараут-Курган. Цю експедицію називають військовою алайською. Місія була дипломатичною та науковою. Алай був приєднаний до Росії, як і Кокандське ханство. Військові топографи нанесли долину р. Кизил-су на карту, виконали напівінструментальне знімання. Надалі Дмитро Модестович став генералом від інфантерії, героєм російсько-турецької війни (герой Шипки) 1877–1878 рр. Правнук Петра Терентійовича Модест Дмитрович – композитор, художник, учений-лексикограф, член Російської академії наук. У роду Резвих почесними були різні професії: військових, учених, діячів мистецтв.

У 1920–1928 рр. юний Резвой навчався у середній школі. Атмосфера, у якій він зростав, сприяла зародженню і розвитку цікавості до навколишньої природи. Потім він працював на заводі. В 1930 р. юнак став студентом Ленінградського гірничого інституту. Наукова діяльність Дмитра почалась у студентські роки. У цей час він брав участь у польових роботах славетної Таджикицько-Памірської комплексної експедиції (1932–1938), якою керував М. Горбунов, поруч з такими корифеями, як Д. Налівкін, Д. Щербakov, В. Крейтер, Ф. Вольфсон, В. Ніколаєв, Б. Наследов, А. Марковський, О. Ферман та ін. Роботи цієї установи є важливою віхою у вивченні й освоєнні Середньої Азії.

В'ючні стежки, засніжені перевали, високогірні райони, спекотні долини, хороша відслоненість, складна геологічна будова краю полонили уяву, енергію і дослідний талант молодого геолога. Тут склали повноцінні геологічні й географічні карти, виконували геологічні знімання різного масштабу, проводили геологорозвідувальні роботи, розвивали гірничу справу, відкривали мінеральні скарби.

Після закінчення інституту 1935 р. Дмитро Петрович залишився у складі експедиції. Він вивчав будову, розвідував і проводив дослідну експлуатацію рідкіснометальних родовищ Центрального Таджикистану спочатку як геолог, а пізніше – начальник загону геологічної партії Таджикицько-Памірської експедиції РНК СРСР. З 1938 р. він працював як начальник геологічної та розшукової партій у щойно створеному Киргизькому геологічному управлінні, де розпочав геологічне картування Туркестано-Алайської гірської системи. Цю роботу перервала війна, і Дмитро Петрович змушений був знову зайнятися

розшуками і розвідуванням необхідних державі корисних копалин. Він відкрив, розвідав і передав на видобуток декілька родовищ ртуті у Південній Киргизії. Фактичний матеріал цих досліджень надалі став основою кандидатської дисертації “Геологические условия образования ртутных месторождений Сох-Хайдарканского района (Алайский хребет)”, яку він захистив 1944 р.

Д. Резвой, не відлучаючись від виробничих справ, успішно займався викладацькою діяльністю. У Московському геологорозвідувальному інституті 1940 р., будучи аспірантом кафедри розвідувальної справи, якою завідував проф. В. Крейтер, він підготував та вперше у вищій школі прочитав курс лекцій “Аерометоди в геології”. Після захисту дисертації Д. Резвой став доцентом у цьому ж інституті на кафедрі загальної геології, якою керував спочатку В. Белоусов, потім О. Богданов. Тут він викладав загальну геологію, структурну геологію та аерометоди. Водночас брав безпосередню участь в організації Центральної аерогеологічної експедиції (пізніше науково-виробниче об'єднання “Аерогеологія”), де до 1948 р. працював за сумісництвом як головний геолог Алайської експедиції, продовжуючи роботи зі складання геологічної карти Туркестано-Алау.

У 1952 р. за пропозицією Є. Лазаренка Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти СРСР запропонувало Дмитру Петровичу роботу у Львівському університеті. Тут він очолив кафедру загальної геології і керував нею упродовж 35 років, до 1987 р.

Під його керівництвом вийшли монографії, навчальні посібники, методичні рекомендації, які сприяли якісній підготовці фахівців. Досить швидко геологічний факультет Львівського університету увійшов до групи лідерів, які випускали геологів високої кваліфікації.

Обговорення наукової тематики на кафедрі загальної геології, 1969.
Зліва направо: А. Алексєєнко, Д. Резвой, І. Марушкін.

Дмитро Петрович суттєво переробив курси загальної геології та структурної геології, увів курс “дистанційні методи в геології” та організував переведення навчальної практики з геологічного картування із Донбасу в Крим (1954). Роль Д. Резвого в організації, розробці методики проведення навчальної практики з геокартування студентів Львівського університету в Криму неможливо переоцінити. З молодими викладачами він проходив кожний маршрут, обговорюючи деталі будови регіону. З викладачів різних кафедр геологічного факультету йому вдалося створити колектив “кримчадалів” – ентузіастів Кримської практики

Завдяки цьому в коло викладацької діяльності Д. Резвого війшли курси з геотектоніки, геології зарубіжних країн, геологічне дешифрування, дистанційні методи дослідження Землі, історії геологічної науки, основ наукових досліджень.

Як геолог, який досліджує вугільні родовища, пізніше – ртутно-сурм’яні родовища, Дмитро Петрович одразу ж зіткнувся з фундаментальними проблемами будови та еволюції земної кори. Вже в ранніх працях Резвой зрозумів необхідність з’ясування загальних закономірностей будови і розвитку земної кори загалом і Центральноазійського регіону зокрема. Він звернувся до досліджень історії геологічного розвитку Туркестано-Алаю.

У 1953 р. Дмитро Петрович завершив складання першої зведеної геологічної карти Західної Киргизії масштабу 1: 200 000, яку видано 1956 р. Ця карта була першим картографічним документом після “Геологічної карти Туркестанського краю” І. Мушкетова та Г. Романовського (1884), праці І. Мушкетова “Туркестан” (1886. Т. 1, 1915) та “Геологической карты Средней Азии. Листы IV-7 и VII-7 (Восточная Фергана)” Д. Мушкетова (1928).

Виконану роботу Д. Резвой узяв за основу докторської дисертації, а пізніше опублікував як монографію “Тектоника восточной части Туркестано-Алайской горной системы” (1959).

Геологічну історію Д. Резвой розумів як процес розвитку вертикальних рухів, які змінюють тектонічні обстановки, де відбуваються нагромадження та розмивання осадових утворень. Д. Резвой використав метод аналізу фаций та потужностей відкладів. Цей метод, запропонований В. Білоусовим, набув поширення в дослідженнях різних регіонів, зокрема, Південного Тянь-Шаню в працях Д. Резвого, Б. Болгаря, Є. Христова, Й. Войтовича, І. Солошенка, П. Резвого, М. Приходька та ін. На прикладі Туркестано-Алаю Д. Резвой з’ясував головні закономірності розвитку герцинської геосинклінальної системи, виявив місце деформацій у процесі її розвитку, акцентував на зв’язку магматизму з тектонічними явищами, розробив критерії тектонічного районування.

Надалі геолог розширив ареал досліджень, проводив їх на захід, північ та південь від Південного Тянь-Шаню. Вивчення структур і розрізів Туранської плити, Ферганської міжгірської западини переконали ученого в тому, що геологічна будова поверхні тісно пов’язана з будовою та станом глибоких надр земної кори і верхньої мантії. Це спонукало Д. Резвого долучати до досліджень, крім великої кількості геологічного матеріалу, щораз більше геофізичних, сейсмічних даних і матеріалів регіонального аеромагнітного знімання. Такий підхід став головним методом його подальших досліджень, а отримані тоді нові результати дали змогу сформулювати основи комплексного підходу для вивчення тектоносфери складчастих та платформних областей.

Професор Д. Резвой та доцент А. Алексєєнко (ліворуч), доцент І. Марушкін. Польові дослідження. Складання "Структурно-формаційної карти Туркестано-Алайської гірської системи. Алайський хребет". 1973.

У 70–90-ті роки Д. Резвой проводив дослідження з використанням структурно-формаційного аналізу. Він займався проблемами і принципами тектонічного районування Середньої Азії. Під формацією в парагенетичному напрямі М. Шатського, М. Хераскова Д. Резвой розумів комплекс взаємопов'язаних порід, які були сформовані у певних умовах, що відображають тектонічний режим розвитку території досліджень. Зміна цього режиму приводить до утворення просторово обмежених формаційних тіл. Надалі тектонічні рухи приводять до деформації первинно-седиментогенних тіл і перетворюють їх у вторинні, або тектоногенні. Ці тіла слугують об'єктом геологічного вивчення. У сукупності вони формують структуру, яку відображають на картах та розрізах.

На думку Дмитра Петровича, в основі створення геологічної структури є коливні (вертикальні) рухи земної кори, які приводять до формування стратиграфічного розрізу і його подальшої деформації. Потужність відкладів слугує найбільш загальним показником інтенсивності рухів. Вигляд порід (склад, текстура, фауна) дає уявлення про деталі розвитку процесу коливних рухів та деякі відомості про палеогеографію. Підсумком є виділення формаційних тіл осадових, вулканогенних та інтрузивних порід; формації та структури позначають на структурно-формаційній карті певними знаками. Складена Д. Резвим структурно-формаційна карта Туркестано-Алайської гірської системи масштабу 1: 200 000 є основою для металогенічних досліджень, зокрема на кіновар та сурму.

У Південному Тянь-Шані (1974) і, зокрема, Туркестано-Алайській гірській системі (1977) Д. Резвой виділив геологічні формації, які об'єднують усе різноманіття стратиграфічних підрозділів регіону: нижня теригенна ($tn S$), теригенно-вулканогенна ($tv S_2 - D$), середня теригенна ($tm D$), кременисто-карбонатно-теригенна ($ts D_3 - C_1$), вапнисто-доломітова ($cd D - C_1$), рифоїдна бар'єрна ($cb S_2 - C_1$), рифоїдна покривна ($cc C_1$), кременисто-вапнякова ($cs C_{1-2}$), флішоїдна ($fl C_2$), моласоїдна ($mg C_3 - P_2$), зелених сланців ($sh PR?$).

Післідовність, у якій відбувалось накопичення формацій у кожному конкретному місці, на думку вченого, зафіксована у вертикальній формаційній колонці. Аналіз колонок та їхнє латеральне зіставлення дало йому змогу розділити історію розвитку Південного Тянь-Шаню на такі етапи: параплатформний ($PR?$), етап загального занурення геосинкліналі ($S - D_1$), латеральної тектонічної диференціації ($D_1 - C_2$), орогенний ($C_3 - P_1$), пара- або квазіплатформний ($P_1^2 - P_2$) та новітній орогенний (епіплатформний) ($P_3 - Q$).

Д. Резвой, визначаючи місце Південного Тянь-Шаню в тектоніці Азії, зазначив, що він розташований між структурними елементами, які впродовж палеозойської історії зберігали тенденцію до підняття (Таримський масив Китайської платформи, Кизилкумо-Ферганський, Таджикицько-Афганський серединні масиви, Північний Памір). Власне Південний Тянь-Шань він ототожнював з герцинідами Зеравшано-Гісарської та Фергано-Кокшаальської складчастих областей.

У ході аналізування серединних масивів регіону з позицій структурно-речовинного підходу Д. Резвой наголосив на їхніх особливих рисах. Він зазначив, що серединні масиви – це великі самостійні геоструктурні елементи земної кори, походження яких має специфіку залежно від глибинних процесів, які керують їхнім розвитком. Серединні масиви мають декілька тектонічних поверхів. Для сингеосинклінального поверху характерні прості дислокаційні форми, відсутність шаруватих верств значної потужності та складчастості, що є ознакою редукції у серединних масивах рис геосинклінальності. Такі особливості є очевидними, на думку Д. Резвого, для Кизилкумо-Ферганського масиву у середньому палеозої, для Таджикицько-Афганського та Іссикульського масивів у ранньому палеозої. Наприкінці геосинклінального режиму на місці серединних масивів можуть виникнути накладені западини (Ферганська, Таджикицько-Афганська, Іссикульська).

Д. Резвой виокремив головні таксономічні одиниці герцинід Південного Тянь-Шаню. Це Фергано-Кизилкумський серединний масив і система Південного Тянь-Шаню. Система Південного Тянь-Шаню розділена на антиклінорії, синклінорії та великі моноклінали. За дослідником, особливу групу структур у будові регіону представляють глибинні розломи, які мають дрібноуламкову будову і надзвичайну формаційну строкатість. Д. Резвой наголошував, що у Південному Тянь-Шані пучок глибинних і регіональних розломів простежують у широтному напрямі від Туранської молоді платформи на заході до Таримського платформного масиву на сході й далі в Центральній Азії.

Розломи Південного Тянь-Шаню утворюють ланки в глобальному Трансєвроазійському лінеаменті (1986), який простежують з заходу (лінія Карпінського) на схід Азійського континенту. Важливим елементом системи розломів є Таласо-Ферганський розлом. Він належить до системи, яка оконтурює Казахстано-Тяньшанську овальну геосинклінальну систему. Перетин обох напрямів багато в чому зумовлює специфіку структурних форм регіону, утворення концентричних і овоїдних структур (1988).

Важливе значення мають дослідження Південноферганського глибинного розлому – поясу шириною 15–20 км, які проводив Д. Резвой. Учений називав його “найважливішою структурною зоною Південного Тянь-Шаню”. Ця структура, передбачена О. Пейве (1945), у працях Дмитра Петровича та його колеґ-однодумців набула інформаційної завершеності (1969). Південноферганський глибинний розлом представлений низкою розривних порушень, які надають йому лускоподібної будови. Кожна з лусок (складових блоків) має свою формаційну структуру, що робить зону розлому формаційно строкатою. Формаційні тіла, які утворюють луски, мають лінійну форму, де співвідношення довжини і ширини становить не менше 10:1. У зоні розлому відомі всі палеозойські формації. Потужність тіл формацій змінюється в межах одного формаційного блока і від блока до блока. Межі між формаційними тілами різкі й проходять уздовж великих конседиментаційних розломів, які були поновлені в наступні геотектонічні цикли. Поступові переходи між синхронними формаціями спостерігають швидше як виняток. Дуже характерні для зони глибинного розлому лінійно витягнуті вулканогенні прогини з теригенно-вулканогенною формацією девону великої (до 4 км) потужності. Вони асоціюються з протрузивними тілами гіпербазитів, утворюючи протяжний офіолітовий пояс.

Згодом його учні та молоді колеґи, геологи Дослідно-методичної партії Південнокиргизької геологічної експедиції (м. Ош, 1989) у зоні Південноферганського глибинного розлому виділили канський гіпербазитовий масив та “тульський меланж”.

Для внутрішньої структури зони Південноферганського глибинного розлому, зазначив учений, характерна субширотна орієнтація згідної з загальним простяганням Південного Тянь-Шаню. У зоні розлому поширені лінійно витягнуті складки та вузькі монокліналі. Вони, зазвичай, представлені фрагментарно, тому що в межах зони розлому переважають процеси загального руйнування складчастих дислокацій.

Риси будови Південноферганського глибинного розлому дали змогу досліднику виділити й описати інші лінеаменти, зокрема Зеравшанський, Туркестанський, Південногісарський (Вахшський), Північногісарський. За основу виділення глибинних розломів, наголошував геолог, треба брати ознаку різнохарактерності стратиграфічних розрізів у крилах тектонічних швів. Усім цим глибинним структурам Д. Резвой відвів важливу роль у розвитку тектонічного життя середньоазійського регіону. Вчений наголошував, що глибинні розломи мають важливе значення в разі тектонічного районування Туркестано-Алайської гірської системи й усєї Середньої Азії.

За Д. Резвим, простір між глибинними розломами в Південному Тянь-Шані зайнятий великими структурними формами, які треба називати “антикліноріями”. Антиклінорії, у його працях, – це великі брилово-складчасті споруди, для яких характерна поліформаційність. У їхніх приядерних частинах зафіксовано значне скорочення стратиграфічного розрізу, наявність метаморфічних порід і гранітоїдних тіл. Скорочення стратиграфічного розрізу у приядерних частинах антикліноріїв іноді приводить до утворення “бездевонських” зон або зон зі скороченим кременисто-теригенним розрізом, які є перспективними на кіновар та антимоніт (родовище Хайдаркан). Для антикліноріїв часто серед ознак характерна наявність накладених мультіподібних структур у ядрах; лускуватоскладчаста будова крил з перекиданням складок у бік від ядра та стрімке збільшення потужностей у периферійних частинах порівняно з ядром.

Кожний антиклінорій, на думку Д. Резвого, треба розглядати як деякий енергетичний центр, де відбувається активніше винесення глибинного тепла, що зумовлює підвищений метаморфізм (інколи з ознаками гранітизації) ядра структури. За дослідни-

ком, лінійність або концентричність антикліноної споруди залежить від характеру та конфігурації тих розломів, які беруть участь у його будові. В одних випадках розломи мають вигляд паралельних пучків (Туркестанський і Алайський хребти), а в інших – утворюють віялоподібні пучки, які мають структуру кінського хвоста (Ферганський і Атойнакський хребти).

Учений розглядав історію розвитку антиклінорій у мезо-кайнозойській час. За його спостереженнями, вона не закінчилася наприкінці палеозою. Всі антиклінорії Туркестано-Алайської гірської системи продовжують розвиток у мезозої, як слабкі, проте підняття. Здебільшого їхні ядра, зазначив науковець, не мають відповідних відкладів. Про це свідчать виклиновання юрських, крейдових та палеогенових порід на переході від Ферганської западини до високих передгір'їв Туркестанського й Алайського хребтів.

Д. Резвой наголошував, що антиклінорні структури безпосередньо стосуються сучасного рельєфу. Він навів приклади: ядро Ходжаачканського антиклінорною концентроване близько до найвищої точки гір Куруксай (5 130 м), Кічкалайський антиклінорній відповідає однойменному хребту з висотами до 5 000 м. Отже, дослідник акцентує увагу на тому, що антиклінорні структури мають виняткову здатність зберігати індивідуальність протягом тривалого часу – від початку палеозойської ери до новітньої тектонічної епохи.

Дослідження Д. Резвого відбувалися в рамках емпіричних узагальнень як розвиток учення про ендегенні режими (В. Білоусов).

Протягом діяльності Д. Резвой надавав важливого значення дистанційним методам у геології. З 1940 по 1953 рр. у Туркестано-Алаї він активно співпрацював з Ю. Араповим, Д. Казимировим, Г. Каледою, В. Петровим, Г. Поршняковим, які проводили детальні дослідження в складі Алайської аерогеологічної експедиції. Дмитро Петрович займався аналізом стану аерофотогеологічних досліджень у геологічному виробництві і був біля витоків широкого впровадження їх у картоскладальний процес. У Московському державному університеті він консультувався у проф. М. Петрусевича з методики викладання студентам курсу "Аерогеологія". Д. Резвой сприяв широкому впровадженню аерофотогеологічних досліджень у польові роботи Киргизького і Таджикиського геологічних управлінь.

Науковець уважав, що головним геологічним документом є геологічна карта регіону. Тому він приділяв велику увагу складанню геологічних карт у Середній Азії, Криму, Карпатах; любив і вивчав карти: географічні, геологічні, тектонічні. У 1957 р. з ініціативи Д. Резвого та Є. Лазаренка створено кабінет геологічної карти, який 1974 р. увійшов до складу міжкафедральної лабораторії геологічної карти та аерометодів. Д. Резвой був упевнений, що геологічну карту треба складати "в полі", і навчав цьому студентів та співробітників, які займалися геологічним зніманням.

Науковий спадок ученого становить понад 200 праць.

Природодослідник Д. Резвой до останнього року життя не уявляв себе без польових спостережень. Це були тематичні дослідження в Тянь-Шані. Він часто брав участь у польових екскурсіях по Криму та Карпатах.

Польові роботи Д. Резвой проводив у тісному контакті з геологічними установами Киргизії, Узбекистану та Таджикистану. Їхні матеріали стали основою вирішення проблем тектоніки і пов'язаних з нею питань стратиграфії, формаційного і палеоструктурного аналізів та відображені на картах – геологічних, тектонічних, формаційних та ін.

Особливу увагу вчений приділив вивченню глибинних розломів. Дмитро Петрович доводив, що це не тільки розриви глибокого закладення, а й зони тривалого існування зі специфічним набором формацій.

Робота над польовою геологічною картою. Д. Резвой. 1980.

Результати організованих ним досліджень таких структур у Середній Азії, Забайкаллі, в Україні викладені у тритомній колективній монографії “Проблемы тектоники и магматизма глубинных разломов” (1973–1975).

Крім того, у будові складчастих областей його увагу привертала своєрідні – “овоїдні” дислокації. Їхня морфологія та глибинний механізм утворення розглянуті в монографії “Концентрические структуры Южного Тянь-Шаня” (1988). Учений акцентував на зв’язку в розташуванні концентричних структур у палеозойському гірському обрамленні східної частини Ферганської міжгірської западини з антитяньшанським Таласо-Ферганським розломом, який є правим зсувом. На думку дослідника, краплиноподібна форма концентричних структур Північно-Східної Фергани, які видовжені в східному або південно-східному напрямі, є наслідком впливу зсувних переміщень по Таласо-Ферганському розлому. Формаційний аналіз концентричних структур, за Д. Резвим, засвідчує певну закономірність у їхньому розташуванні: в ядрі, зазвичай, розміщені метаморфічні породи докембрію або нижня теригенна формація (силур–нижній девон), у периферійній частині переважають карбонатні й вулканогенні формації, зазвичай, девонського віку, флішова або моласова формації верхнього палеозою заповнюють окраїнні прогини (середній–верхній карбон, нижня перм) та внутрішні мульди (нижній карбон).

Д. Резвой. Обмірковування нових маршрутів.

Наголосимо, що зазначені праці є фундаментальними. Вони слугуватимуть важливою підтримкою в роботі геологів і блискучим прикладом усебічного комплексу досліджень найскладніших проблем.

“Геологу потрібна уся Земля!” – часто повторював Д. Резвой крилатий вислів О. Карпінського і звертався до питань будови інших країн світу. У численних публікаціях він по-новому трактував тектонічне районування та історію розвитку Гімалаїв, Каракоруму, Гіндукушу. Д. Резвой разом з В. Шевчуком опублікував методичну працю з геології Монголії і Північного Китаю (1988). На карті Азійського материка він протрасував “великий георозділ” – межу редукції геосинклінальних споруд.

Проблемні питання геології Українських Карпат також завжди були у сфері наукових інтересів Д. Резвого. Ще 1962 р. він разом з Є. Лазьком опублікував статтю, у якій практично було вирішено одне з найсуперечливіших питань геології Карпат – походження зони Скель. Унаслідок цих досліджень виявлено Закарпатський глибинний розлом, існування якого згодом прийняли майже всі карпатські геологи. Відвідування Канади сприяло цікавому зіставленню будови Карпат і північноамериканських Скелястих гір.

В останні роки життя Д. Резвой багато уваги приділяв одному з найважливіших лінеаментів України – так званій лінії Карпінського. Використовуючи геофізичні дані, він дав геологічне обґрунтування продовженню її в Азію – через Мангишлак, Туранську плиту, у Південний Тянь-Шань, Памір, Тарим і далі на схід. Усю цю структуру, що починається від Українського Полісся, Д. Резвой назвав Транс'євроазійським лінеаментом. Окрім важливого значення, яке лінеамент має для геологічного розвитку західної частини Євразії, він є і важливою металогенічною провінцією. Перспективність ідеї не викликає сумнівів хоча б тому, що й тепер над нею працює багато дослідників.

У наукових поглядах тектоніста учений завжди був на позиціях фіксізму, які постійно відстоював, спираючись на багатий фактичний матеріал. 1990 р. в розділі “Дискусії” у “Бюллетене Московского общества испытателей природы” з'явилася стаття Д. Резвого “Геодинамика или “геодинамика”, у якій він розглянув діяльність Дослідно-методичної партії (начальник партії і школи В. Ненахов) у проведенні “Всесоюзної польової школи-семінару з застосування геодинамічних методів у великомасштабному геологічному картуванні” (науковий керівник проф. О. Перфільєв) у Туркестано-Алаї. Оцінюючи діяльність школи, науковець зазначив: “Создается впечатление, что авторы взяли на себя нелегкий труд “перевести” с нормального геологического языка на язык плейттектоники описание очень интересного и очень сложного региона с обязательным при этом употреблением соответствующей фразеологии... Эта многотрудная манипуляция неузнаваемо исказила весь стиль геологического строения региона”.

Наукові розробки, великий досвід та ерудиція Д. Резвого відомі широкому колу геологів. Упродовж багатьох років він працював над різними проектами АН СРСР – Тектонічного комітету, Комісії програми “Паміро-Гімалайський проект”, яку виконував Міжвідомчий геофізичний комітет АН СРСР.

Д. Резвой був членом експертної Комісії ВАК та Науково-технічної ради Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР і УРСР, брав участь у роботі сесій Міжнародного геологічного конгресу (Росія, 1937; Індія, 1964; Канада, 1972; Росія, 1984), а також в організації та проведенні міжнародних і всесоюзних наукових нарад різного рівня з актуальних питань геології і тектоніки. Він очолював наукові конференції Львівського університету, виступав з доповідями на всесоюзних нарадах: зокрема, у Ташкенті (1976, 1977), Фрунзе (1978) та Ленінграді (1979), Москві (1977–1990). Д. Резвой був лідером і видатним організатором науки в Киргизькому геологічному управлінні і ВО “Киргизнафта”.

Значний внесок Д. Резвого у діяльність Львівського геологічного товариства, президентом якого він був з 1970 по 1983 рр. Тривалий час (1954–1976) Дмитро Петрович – відповідальний редактор “Геологического сборника”, в якому друкували результати досліджень не тільки по території України, а й колишнього Союзу та зарубіжжя. У цей же час Д. Резвой був членом редакційної колегії журналу “Известия высших учебных заведений “Геология и разведка”, який видавав Геологорозвідувальний інститут ім. С. Орджонікідзе. Він співпрацював з видавництвом “Советская энциклопедия”. Зокрема, у багатотомнику Великої радянської енциклопедії (3-тє видання) він є автором статей про природу і геологію Гімалаїв, Каракоруму, Гіндукушу.

Багато уваги Д. Резвой приділяв питанням історії та розвитку геології як науки. Низка його праць присвячена окремим етапам історії розвитку геології, геотектоніки та діяльності видатних її представників (В. Севергін, О. Вялов).

Президія наукової конференції геологічного факультету. Зліва направо: О. Матковський, Ю. Пекун, Д. Резвой. Середина 1960-х років.

За науково-практичну роботу в роки Великої Вітчизняної війни Д. Резвой нагороджений медалями “За трудовую доблесть” (1944) та “За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.” (1946).

Науково-педагогічна діяльність Дмитра Петровича Резвого оцінена Грамотою Президії ВР УРСР “За підготовку кадрів” (1961), орденом “Знак пошани” (1971). Д. Резвой – заслужений діяч науки і техніки Української РСР (1982).

Важко оцінити його роль у підготовці наукових кадрів. Протягом багатьох десятиріч він був керівником аспірантів, співшукачів, стажистів. Консультував українських, киргизьких, таджицьких, узбецьких та інших учених і геологів. Можна сказати, що Д. Резвой відіграв особливу роль в підготовці наукових кадрів для України і Республік Середньої Азії.

Педагогічний талант Дмитра Петровича неможливо переоцінити. Усі його виступи – лекції для студентів, наукові доповіді чи святкові тости – були яскравими і неповторними. Д. Резвой – надзвичайний лектор, чудовий оповідач. Він володів рідкісним даром захоплення, просто і дотепно викладати для будь-якої аудиторії найскладніші питання. Це була людина високої культури, яка постійно нагадувала, що “ми повинні не тільки дати молоді професійні знання, а й розширити її світогляд”. Простий у спілкуванні, чудовий співбесідник з тонким почуттям гумору, проте завжди коректний і принциповий. За все це його поважали й любили усі – студенти, викладачі, співробітники.

Д. Резвой був талановитою людиною з широким кругозором і різнобічними інтересами. Увесь свій інтелектуальний потенціал, духовні та фізичні сили він віддавав слугуванню науці. Був вимогливий до себе, володів високою працездатністю, високою організованістю, високою відповідальністю за справу, яку виконував.

Головним джерелом геологічної фактури він уважав результати геологічного знімання. Д. Резвой дуже критично ставився до тих геологів-науковців, які задля “модних” геотектонічних концепцій змінювали час від часу геотектонічні вподобання. Наукова принциповість проф. Д. Резвого є прикладом для вчених кожної галузі знань.

Увесь його геологічний і життєвий шлях супроводжувала вірний друг і колега – дружина Галина Іванівна, відомий геолог-дослідник. Його слідом пішли й діти – сини Павло та Іван, онуки – Дмитро й Ольга (усі випускники геологічного факультету Львівського університету). Старший син Павло Дмитрович – високопрофесійний геолог, єдиний в Україні, хто на веслах в одномісному човні перетнув два океани (Атлантичний та Індійський), за що двічі занесений у світову Книгу рекордів Гіннеса (2006 – за рекордну швидкість переходу Індійського океану, 2007 – за сукупність обох плавань).

Ім'я Д. Резвого увійшло в історію наук про Землю. Поширені ним терміни, крилаті вислови, поняття, методи стали звичайними в ужитку середньоазійських та українських геологів.

Пам'ять про Д. Резвого як ученого, педагога, людину високих моральних чеснот збережеться і продовжиться не тільки в його справах, й у серцях людей, які його знали.

Стаття: надійшла до редакції 21.05.2012

доопрацьована 06.10.2012

прийнята до друку 10.10.2012

**DMYTRO PETROVYCH REZVOY – THE GEOLOGIST
AND THE SCIENTIST
(regarding the 100th anniversary of birthday)**

A. Sivoronov, L. Generalova

*Ivan Franko National University of Lviv,
geological faculty, department of general and regional geology,
Hrushevsky Street, 4, 79005, Lviv, Ukraine,
e-mail: zaggeol@franko.lviv.ua*

The contribution of professor D.P. Rezvoy – the outstanding geologist – to the development of modern geotectonic is briefly described. It is marked that all his works were pioneer to Central Asia and Ukraine

Key words: geosynclinal system, deep fault, tectonic zoning, formation, Central Asia.

**ДМИТРИЙ ПЕТРОВИЧ РЕЗВОЙ – ГЕОЛОГ И УЧЕНЫЙ
(к 100-летию со дня рождения)**

А. Сиворонов, Л. Генералова

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
геологический факультет, кафедра общей и региональной геологии,
улица Грушевского, 4, 79005, Львов, Украина,
e-mail: zaggeol@franko.lviv.ua*

Кратко освещен вклад профессора Д. Резвого, выдающегося геолога, в развитие современной геотектоники. Отмечено, что его работы являются пионерскими для Центральной Азии и Украины.

Ключевые слова: геосинклинальная система, глубинный разлом, тектоническое районирование, формация, Центральная Азия.